

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Безух Ю.С.

Київський національний університет культури і мистецтв

Розглянуто процес розвитку полікультурної освіти в Україні. Досліджено та виокремлено основні законодавчі акти, що засвідчують існування самого поняття «полікультурна освіта» та політики, в освітній галузі зокрема. Здійснено моніторинг та систематизація визначення терміну «полікультурна освіта» вітчизняних науковців та визначено, що в силу геополітичного розташування України «полікультурну освіту» можна трактувати як освіту, метою якої є виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

Ключові слова: полікультурна освіта, національні меншини, етнос.

Постановка проблеми. Україна належить до країн із монокультурним середовищем, що формувалося на її теренах упродовж століть. Крім того, воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів [1].

За сучасними стандартами Україна є порівняно етнічно однорідною країною – етнічні українці становлять майже три чверті населення. Проте в багатьох місцевостях (здебільшого прикордонних) компактно мешкають чимало іноетнічних груп (росіяни, угорці, румуни, молдави, гагаузи, болгары, поляки, словаки тощо), а в окремих регіонах питома вага іноетнічних груп доволі помітна. Якщо в Тернопільській, Івано-Франківській, Волинській областях частка національних меншин не перевищує 3–5%, то в Луганській та Донецькій областях вона складає 48–49%. У Кримській автономії, де кількісно й культурно домінують росіяни, в ролі меншини виступають не лише татари, а й етнічні українці.

Соціологічні дослідження останніх років стверджують: соціально-культурний склад населення України є значно складнішим від того, про який говорять результати перепису 1989 року. На думку деяких соціологів, зокрема В. Хмелька та інших, уцілому населення України приблизно на 94% складається сьогодні з трьох великих лінгвоетнічних груп: україномовних українців (близько 40%), російськомовних українців (33–34%) та російськомовних росіян (21%). До того ж, існує певна відмінність між Заходом та Сходом України, яка виявляється у мові, традиціях, релігії [1].

Щодо розвитку полікультурності в Україні, сучасний український вчений В. Вікторов стверджує: «Створення в Україні нового суспільства має проходити на засадах різновекторності, толерування полікультурності, відходу від будь-яких монополій, але зі збереженням іманентних для українця ознак духовноморального плану» [2, с. 18].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Так, полікультурність є об'єктом розгляду у працях таких дослідників, як В. Болгаріна, Л. Горбунова, Г. Дмитрієв, В. Ковтун, І. Лощенова, О. Мілютіна, А. Солodka.

Зокрема, дослідження полікультурності в контексті шкільної освіти присутні у працях В. Бойченко, Л. Волик, Л. Перетяги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В світовій науковій літературі існує безліч підходів до означення поняття «полікультур-

турна освіта». Проте, термін «полікультурна освіта» все частіше зустрічається і у вітчизняній науковій літературі, законодавчих документах. Тож нам бракує узагальнення та систематизація досліджень українських педагогів в галузі полікультурної освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, головним завданням нашого дослідження є узагальнення та систематизація знань щодо розвитку та становлення полікультурної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних освітніх, економічних, політичних та культурних умовах особлива увага шкільної освіти та педагогіки звернена на розробку засад полікультурної освіти та застосування позитивного досвіду на практиці у цій галузі.

Правовий аспект полікультурної освіти базується на законодавчих актах та документах: Конституції (Основному Законі) України, Законах «Про національні меншини в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про об'єднання громадян», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, інших чинних документах, а також міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України.

Зокрема, у Листі МОН молоді спорту України від 10.06.11 № 882/15-26 «Про проведення заходів із профілактики поширення ксенофобських і расистських проявів серед дітей та учнівської молоді» наголошено на тому, що «актуальною проблемою сучасної педагогічної практики є полікультурне виховання дітей, що ґрунтується на принципах рівності і недискримінації у всебічному розвитку особистості та на створенні навчальним закладом умов для збереження і розвитку національних мов та культур». Також в Листі зазначається, що «полікультурність майбутнього громадянина виховується не тільки і не стільки під час навчального процесу. Мова йде про встановлення доброзичливих, позитивних взаємовідносин між учнями різних національностей, відпрацювання навичок поведінки, які базуються на розумінні, терпимості, компромісі, самоповазі та повазі до оточуючих» [9].

Наразі для врахування освітніх потреб та розвитку етнокультури етнічних груп в Україні формується мережа загальноосвітніх шкіл з навчанням мовами національних меншин. Працюють 2940 шкіл із російською мовою навчання,

104 – з румунською, 64 – з угорською, 5 – з єврейською, 3 – з польською, 2 – з кримськотатарською. Загалом викладання мовами національних меншин здійснюється у 15% шкіл України. Крім того, 2339, або 11%, шкіл є двомовними: однією з мов викладання в них є українська, іншою – мова національної меншини. У загальноосвітніх школах працюють також факультативи та гуртки, в яких вивчають рідну мову близько 170 тис. дітей, збільшилась кількість недільних шкіл, де навчається близько 7 тис. дітей [5].

На сьогоднішній день в Україні існує ряд національних організацій та осередків, що займаються поширенням полікультурної освіти в країні, серед них: Державний комітет у справах національностей та релігій, Державний комітет у справах національностей та міграції, Рада представників громадських об'єднань, Рада представників кримськотатарського народу, Румунська спільнота в Україні, Товариство ромів України і т.д.

У сучасній вітчизняній та російській науковій літературі не існує загальноприйнятої термінології для позначення поняття «полікультурна освіта». Можна провести синонімічний ряд термінів: «полікультурна освіта» (Г. Абібулаєва,

Р. Агадуллін, О. Гукаленко, Я. Гулецька, О. Ковальчук, В. Мілютіна, Л. Супрунова, Н. Якса), «полікультурне виховання» (В. Бойченко, О. Галус, О. Джурицький, І. Лощенкова, Г. Розлуца, А. Солodka, О. Сухомлинська, Л. Шапошнікова), «мовна полікультурна освіта» (В. Сафонова, П. Сисоєв), «багатокультурна/мультикультурна освіта» (М. Воловікова, Г. Дмитрієв, Г. Палаткіна), «мультикультурний підхід» (А. Шафікова), «інтеркультурна освіта» (Р. Антонюк), «плюралістична освіта» (А. Абсаламова, Н. Козакевич), «глобальне виховання» (А. Василюк).

У процесі дослідження ми з'ясували існування різних тлумачень поняття «полікультурна освіта».

Зокрема, у сучасній «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя зазначено, що розуміння сутності полікультурної освіти і виховання у світовій педагогіці відбувається завдяки наступним підходам:

- акультураційному, тобто пов'язаному з утворенням гармонійних відносин між членами різних етнічних груп;
- діалоговому, заснованому на ідеї культурного плюралізму;

Таблиця 1

Трактування терміну «полікультурна освіта» українськими вченими

Автор	Означення терміна «полікультурна освіта»
Л. Голік, Т. Клиниченко, М. Красновицький, Г. Левченко (1999)	Організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності школярів, взаємостосунків, що забезпечують ознайомлення з культурою народів, які проживають в одній країні, створення умов для встановлення між ними довіри і солідарності, уміння взаємодіяти.
В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова (1999)	Головною прерогативою полікультурної освіти є формування людини, здатної до активної і ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим відчуттям розуміння і пошани інших культур, уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас і вірувань.
О. Літвінов (2000)	Освіта, що базується на реальній ситуації в школах та створює більш насичене і продуктивне середовище, дозволяє усвідомити роль культури й мови в освіті, зробити методичні стратегії більш різноманітним.
В. Болгаріна та І. Лощенкова (2002)	Освіта, для якої ключовим поняттям є культура як вселюдське явище; це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток.
І. Прокопенко (2002)	Це освіта, яка забезпечує повноцінний розвиток особистості, здійснює виховання стійкого етичного ставлення до навколишнього світу, до собі подібних, до самого себе.
Л. Волик (2005)	Полікультурна освіта сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального і особливого в традиціях, способах життя, культурних цінностей.
О. Заболотна (2005)	Освіта, яка набуває широких можливостей у створенні умов, що гарантують успішну соціалізацію особистості.
В. Бойченко (2006)	Розвиток планетарного мислення, сприйняття світу в його різноманітних проявах, формах існування мов, культур, поглядів тощо; формування у людини гуманістичного світогляду, таких якостей, як толерантність, уміння вести діалог з позиції рівних прав та взаємоповаги.
Л. Перетяга (2007)	Складне, багатоаспектне поняття, що об'єднує різні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з расовою, етнічною, культурною неоднорідністю сучасного суспільства. Пріоритетною метою цієї освіти є підготовка молодого покоління до життя в полікультурному суспільстві.
Я. Гулецька (2008)	Складовий компонент професійної освіти, спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаємопорозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму.
Ю. Сива (2008)	Освіта, метою якої є формування людини, здатної до активного співжиття в умовах багатонаціонального та багатокультурного середовища, і основною цінністю є сама особистість, що володіє розвиненим відчуттям розуміння інших культур, умінням жити в мирі та злагоді з людьми різних рас, національностей, вірувань.
М. Симоненко (2010)	Педагогічний процес, спрямований на оволодіння молоддю глибокими знаннями етнічної (рідної), загальнонаціональної і світової культури, на формування готовності і вміння жити в багатонаціональному середовищі, на виховання поваги та толерантного ставлення до інших народів у процесі ознайомлення та навчання іншої культури.

– соціально-психологічному, згідно з яким полікультурна освіта є особливим способом формування певних соціально-установчих ціннісно-орієнтаційних схильностей, комунікативних і емоційних умінь, за допомогою яких здійснюється розуміння інших культур [3, с. 691].

У «Словнику з педагогіки» Г. Коджаспирової «полікультурна освіта» трактується як побудова навчання на принципі культурного плюралізму, на визнанні рівноцінності та рівноправності усіх етнічних та соціальних груп, які створюють певне суспільство, на недопустимості дискримінації людей за ознаками національної та релігійної належності, статі, віку. Полікультурна освіта допомагає перетворити дивертисивність суспільства в корисний фактор його розвитку, забезпечує швидшу адаптацію особистості до мінливих умов життя, допомагає йому сформулювати більш багатогранну картину світу [4, с. 258].

У «Понятійно-термінологічному словнику» В. Полонського термін «полікультурна освіта» є компонентом загальної освіти, спрямованим на краще розуміння інших культур, сприяння встановленню сприятливих відносин, взаємообміну та взаєморозуміння між представниками різно-

манітних культур країни, виховання в душі ненависті та віротерпимості [7, с. 76].

У «Словнику термінів з порівняльної педагогіки та історії педагогічної думки» «полікультурна освіта» – освіта, метою якої є прилучення молодого покоління до етнічної, національної і світової культури, розвиток на цих засадах планетарної свідомості, формування готовності і вміння жити в багатонаціональному середовищі [8, с. 46].

Сутність терміна «полікультурна освіта» визначається низкою науковців таким чином (див. табл. 1).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз державних документів та підходів вітчизняних науковців до визначення поняття «полікультурна освіта» свідчить більше про національний, громадянський наголос в освіті, ніж полікультурний. На нашу думку, це зумовлено географічними та демографічними чинниками. Адже місце розташування України – майже у центрі Європи; расовий та етнічний склад населення становлять переважно люди з однаковим кольором шкіри та віросповідання. Тому, в Україні «полікультурну освіту» можна визначити як освіту, метою якої є виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

Список літератури:

1. Асаєва В. В. Філософія сучасної полікультурної, мультилінгвальної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Асаєва // Науковий вісник України. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-txt-11612.html
2. Вікторов В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 4(14). – С. 17–22.
3. Енциклопедія освіти [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «МарТ», 2005. – 258 с.
5. Лещенко М. П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Лещенко Марія Петрівна. – К., 1996. – 382 с.
6. Меншини в сучасній Україні [Електронний ресурс] / Українські культурні дослідження. – Режим доступу: culturalstudies.in.ua/knigi_3_2.php
7. Полонский В. М. Понятийно-терминологический словарь по народному образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М., ИТОиИ РАО, 2001. – 76 с.
8. Термінологічний словник з культурології / [уклад. Н. Больша, Н. Єфімчук]. – К.: МАУП, 2004. – 141 с.
9. Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи [Електронний ресурс] / Лист МОНмолодьспорту від 27.07.12 № 1/9-530. – Режим доступу: www.iitzo.gov.ua/lysty_mon.html

Безух Ю.С.

Київський національний університет культури і мистецтв

ЭВОЛЮЦИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

Рассмотрен процесс развития поликультурного образования в Украине. Исследованы и выделены основные законодательные акты, подтверждающие существование самого понятия «поликультурное образование» и политики, в сфере образования в частности. Осуществлен мониторинг и систематизация определения термина «поликультурное образование» отечественных ученых и определено, что в силу геополитического расположения Украины «поликультурное образование» можно трактовать как образование, целью которой является воспитание патриотической, толерантной, национально-сознательной личности.

Ключевые слова: поликультурное образование, национальные меньшинства, этнос.

Bezukh Yu.S.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE EVOLUTION OF MULTICULTURAL EDUCATION IN UKRAINE

Summary

The process of multicultural education development in Ukraine has been studied. The main legislative acts that confirm the existence of the concept of «multicultural education» and its policies in the education sector in particular have been investigated and singled out. The national scientists' definitions of «multicultural education» have been monitored and systematized and it was determined that because of the geopolitical location of Ukraine «multicultural education» can be considered as education, which aims to bring up patriotic, tolerant, nationally-conscious personality.

Keywords: multicultural education, national minorities, ethnos.